

УДК 342:9+ 343.2
DOI 10.32845/2663-5666.2022.3.9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ НА ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних відносин у світі, глобальна цифровізація та розширення доступу до інформації завдяки глобальній мережі Інтернет обумовили нові виклики суспільству та кожній державі щодо захисту прав людини від негативних інформаційних впливів. Найбільш незахищеними від такого впливу виявилися діти. Їх психологічне та психофізичне здоров'я опинилось під загрозою в умовах несформованої повної правосвідомості та недостатнього розуміння, як захистити себе від негативної інформації, що має пропагандистський, аморальний характер, спонукає до правопорушень, незаконних абортів, виникнення жорстокої поведінки, ненависті тощо. У майбутньому наслідки такого негативного інформаційного впливу можуть бути непередбачуваними та руйнівними.

Особливо гостро постала проблема захисту психологічного та психофізичного здоров'я дітей від негативного інформаційного впливу для нашої держави внаслідок військової агресії російської федерації. Сьогодні у мережі Інтернет поширюється інформація жорстоких сцен, закликів до вбивства, втягування неповнолітніх через соціальні мережі до певних провокаційних дій, що порушують норми чинного законодавства. Наприклад, фотографувати військові об'єкти під виглядом ігор, розміщувати мітки на об'єктах інфраструктури, поширювати неправдиву інформацію тощо. Перед нашою державою виникло термінове завдання забезпечення несформованої психіки дітей від негативного інформаційного впливу, що поширюється через мережу Інтернет, соціальні мережі, комп'ютерні або віртуальні ігри. Тому питання дослідження правового регулювання захисту дітей від негативних інформаційних впливів набуває особливої актуальності та потребує подальшого доктринального розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання протидії негативним інформаційним впливам на суспільство взагалі та особистість безпосередньо, неодно-

разово було предметом розгляду юристів-науковців. Серед зазначених праць заслуговують на увагу роботи І. Арістової, О. Баранова, І. Боднар, О. Данильян, О. Дзьобань, А. Кузьменко, А. Марущака, В. Остроухова, В. Пилипчука, Н. Савінової, О. Юдіна та інших. Що стосується розгляду питання інформаційної безпеки дітей та заходів протидії інформаційного впливу, необхідно відзначити роботи О. Безрукової, О. Золотар, А. Нестеренко, О. Петрунько, О. Радзівської, О. Топчій, О. Яременко. У працях зазначених авторів розглядаються питання інформаційної безпеки дітей, методи та способи захисту від негативних інформаційних впливів, досліджено аспекти інституційного, правового, організаційного забезпечення. Аналіз праць зазначених науковців та узагальнення їх основних положень дозволив усвідомити необхідність ґрунтовного дослідження механізму правового регулювання (в тому числі в умовах воєнного стану) захисту дітей від негативних інформаційних впливів. У межах цієї статті вважаємо за можливе акцентувати увагу на першій стадії зазначеного механізму – правовому забезпеченні.

Мета статті. Мета статті – надання загальної характеристики правового забезпечення протидії негативного інформаційного впливу на дітей, його особливостей в умовах воєнного стану, а також вироблення пропозицій з метою вдосконалення чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Для захисту дітей від негативного інформаційного впливу, українське суспільство має протистояти загрозам інформаційного простору, а державна політика має бути спрямована, виходячи із забезпечення належного рівня правового регулювання на підтримку духовного та культурного розвитку дитини [1, с. 51].

На нашу думку, виникає потреба у формування системи правового забезпечення протидії негативному інформаційному впливу на дітей, невід'ємними складовими якої є підсистеми міжнародних та національних нормативно-правових актів, між якими має існувати прямий

та зворотній зв'язок. Системоутворюючим чинником зазначеної системи є мета, а саме належний рівень забезпечення інформаційної безпеки дитини та захист від шкідливого інформаційного середовища. На наше переконання, взаємодія між міжнародними та національними нормативно-правовими актами має сприяти усуненню їх розбіжностей та суперечностей.

У роботі визначено склад зазначених підсистем нормативно-правових актів, а також здійснено їх аналіз з огляду на існування необхідних правових засобів задля захисту дітей від негативних інформаційних впливів.

Що стосується міжнародних нормативно-правових актів, то у роботі зосереджено увагу на основних із них: Декларація прав дитини [2], Конвенція ООН про права дитини [3], Стратегія з прав дитини (2022-2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства» [4]. Стосовно національних нормативно-правових актів, у роботі визначені наступні: Конституція України [5], закони України «Про охорону дитинства» [6], «Про інформацію» [7], «Про основи національної безпеки» [8], «Про захист суспільної моралі» [9], «Про захист персональних даних» [10], «Про рекламу» [11], Концепція державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації конвенції ООН про права дитини на період до 2021 р» [12].

Передусім, виникає потреба у аналізі Конвенції ООН про права дитини, відповідно до ст. 17 якої «... держава забезпечує доступ дитини до інформації і матеріалів з різних джерел, особливо з джерел, які сприяють належному розвитку дитини. Наприклад: телебачення, радіо, газети, дитяча література, інформація рідною мовою, а також інформація і матеріали з міжнародних джерел. Держава забезпечує належний захист дитини від тих матеріалів та інформації, що завдають шкоду її благополуччю.» [3]. Вважаємо вельми важливим, що Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» [4], виходячи як з актуальності вирішення питання про забезпечення прав дитини, так і необхідності адаптації національного законодавства до міжнародного. На нашу думку, норми Концепції та їх дотримання мають викликати постійний науковий та практичний інтерес, оскільки ці норми визначають основні принципи забезпечення прав дитини щодо захисту від негативного інформаційного середовища. Проведені дослідження показали,

що вказані норми узгоджуються з положеннями ст. 17 Конвенції ООН про права дитини та Декларацією прав дитини. Так, Концепцією передбачено право на повний та «... всебічний доступ дитини до інформації і знань, необхідних для її розвитку з використанням досягнень сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, відсутність дискримінації в інформаційній сфері, захист від усіх видів насильства, у тому числі і психологічного, а також створення безпечного інформаційного простору для дітей, а саме: забезпечення захисту персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі; формування політики запобігання проявам радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму у дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій; внесення до освітніх програм для дітей віком від 7 до 14 років та програм підвищення кваліфікації вчителів з питань безпеки дітей в інформаційному просторі; впровадження системи соціально-педагогічної роботи з батьками з питань безпеки дітей в інформаційному просторі...» [4]. Виходячи із того, що Національний план дій був передбачений до 2021 року, вважаємо за вельми необхідне, розробку та прийняття оновленої Концепції, яка б враховувала сучасні нові інформаційні виклики та загрози дитині в інформаційному середовищі, передусім забезпечувала б ефективне функціонування механізму правового регулювання та захисту дітей від негативного впливу інформації з урахуванням правового режиму воєнного стану. На нашу думку, перед законотворцями та юристами-науковцями постає важливе завдання щодо якісної розробки зазначеного нормативно-правового акту.

Цілком зрозуміло, що в системі правового забезпечення національними правовими актами, які стосуються прав дитини на безпечне інформаційне середовище, важливе місце займає Конституція України [5]. Ст. 52 Основного Закону встановлює загальну норму про заборону насильства над дитиною та експлуатацію дитини в будь-яких проявах. Змістовне наповнення ст. 52 Конституції України дало нам розуміння, що поширення негативної інформації, яку отримує дитина, є одним із проявів насильства і визначається як протиправна дія стосовно дитини у формі негативного інформаційного впливу. Водночас, під час дослідження переконалися, що зазначені положення Конституції України цілком узгоджуються і з нормами Конвенції

ООН з прав дитини та положеннями Декларації прав дитини, що свідчить про взаємодію норм національного та міжнародного права з окреслених питань.

У роботі відстоюється позиція щодо необхідності визначення понятійного апарату вказаної проблеми. Порівняльно-правовий аналіз інших нормативно-правових актів вітчизняного законодавства засвідчив, що, наприклад, право дітей на отримання інформації та забезпечення доступу до інформації, а також на безпеку такої інформації визначено у положеннях законів України «Про охорону дитинства» [6] та «Про захист суспільної моралі» [9]. Так, відповідно до ст. 9 Закону України «Про охорону дитинства» [6] визначено, що кожна дитина має право на отримання інформації, що відповідає її віку, що включає в себе право на пошук, одержання, використання, поширення та зберігання в будь якій формі, в тому числі і за допомогою ЗМІ, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. В ч. 2 ст. 9 вказаного Закону наголошено, що дитині повинно бути забезпечено «...доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю» [6].

Варто також підкреслити, що ми також, як і А. Нестеренко, переконалися, що у вказаних нормативно-правових актах визначаються види інформації, що належить до негативної та завдає шкоди здоров'ю і розвитку дитини; врегульовано порядок класифікації інформаційної продукції; визначено державні органи та громадські об'єднання, уповноважені здійснювати нагляд і контроль за дотриманням такого законодавства; встановлено вимоги для експертів, які здійснюють проведення експертизи інформаційної продукції [14, с. 154].

Вважаємо, що необхідно у вітчизняному законодавстві визначити поняття «негативний інформаційний вплив». Нажаль на нормативному рівні це визначення відсутнє. На нашу думку, під час визначення цього поняття можна взяти за основу підхід О. Родзієвської. Під негативним інформаційним впливом дослідниця розуміє «...певну дію інформації або за допомогою інформації, з використанням спеціальних засобів і технологій, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, що загрожує інформаційній безпеці особи, суспільства, держави, становить небезпеку для

індивідуальної або суспільної свідомості, завдає шкоди фізичному чи психічному здоров'ю людини, або спонукає її до девіантної поведінки» [13, с. 197]. Тобто, під негативним інформаційним впливом на дитину треба розуміти певну взаємодію між суб'єктами, під час якої одна сторона (дитина) отримує певну негативну інформацію, а друга сторона таку інформацію поширює, усвідомлюючи негативні наслідки для першої сторони у вигляді завдання певної шкоди або спонукання для певних негативних дій.

Усвідомлюючи необхідність формування нормативно-правової бази з питань протидії негативних інформаційних впливів на дітей в умовах ведення воєнних дій на території України, було проаналізовано Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» від 28 грудня 2021 року № 685/2021 (далі – Стратегія) [15]. Даний нормативно-правовий акт визначає стратегічні цілі та завдання щодо забезпечення інформаційної безпеки України в умовах посилення російської агресії, однією з яких є «забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації» [15]. Безумовно, Стратегія є важливим документом в умовах воєнного стану. Такий висновок зумовлений тим, що Стратегія врегульовує порядок, методи та способи виявлення, фіксації, блокування та видалення з українського інформаційного простору негативної інформації, що може загрожувати життю, здоров'ю громадян України, в тому числі, містить пропаганду війни, розпалювання національної та релігійної ворожнечі, інформацію, яка загрожує державному суверенітету або закликає до насильницького повалення державного режиму.

Необхідно зауважити, що 23 лютого 2022 року (до початку воєнних дій в Україні) Радою Європи була прийнята Стратегія з прав дитини (2022-2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства» [4]. Слід підкреслити, що у цій Стратегії вже враховано забезпечення прав дітей в умовах пандемії та інших небезпечних умовах. Важливим є положення Стратегії щодо шляхів забезпечення захисту дітей у мережі Інтернет, наприклад, від насильства, від зіткнення з порнографічними й іншими шкідливими матеріалами, кіберза-

лякування, розпалювання ненависті в мережі Інтернет і порушення права на недоторканість приватного життя, що включає в себе безпосередньо і захист від несприятливого інформаційного середовища. Вважаємо, що даний нормативний документ є дуже важливим елементом підсистеми правового забезпечення (міжнародна складова) протидії інформаційним негативним впливам на дитину і має бути орієнтиром для розробки відповідних норм українського законодавства.

Висновки. Враховуючи вищевикладене вважаємо, що мета статті досягнута.

1. Запропоновано правове регулювання протидії негативному інформаційному впливу розглядати у контексті механізму правового регулювання. Водночас акцентовано увагу на першочерговому дослідженні його першої стадії – відповідного правового забезпечення.

2. Запропоновано формування системи правового забезпечення протидії негативному інформаційному впливу, невід'ємними складовими якого постають підсистеми національного правового забезпечення та міжнародна підсистема правового забезпечення, між якими існують прямі та зворотні зв'язки. Визначено системоутворюючий чинник зазначеної системи. Встановлено склад кожної із підсистем та здійснено аналіз елементів цієї системи. Це дозволило з'ясувати загальні характеристики системи правового забезпечення протидії негативному інформаційному впливу на дітей.

3. Встановлено, що пріоритетність права дитини на захист від негативного впливу інформації закріплені як у міжнародному, так і національному законодавстві. Визначено особливості правового забезпечення реалізації права дитини на інформаційну безпеку в умовах сьогодення, коли війна та військові дії внесли свої корективи в інформаційне середовище. Наголошено, що необхідний постійний моніторинг стану адаптації норм національного законодавства до норм чинного міжнародного законодавства в умовах війни.

4. Визначено, що, незважаючи на наявність системи національного законодавства у сфері протидії негативному інформаційному впливу на дитину, яке узгоджується, в більшості, з нормами міжнародного законодавства, в Україні відсутній спеціальний закон, призначенням якого було б правове регулювання створення та охорони безпечного інформаційного середовища для дитини. Встановлено, що окремі положення мають бути присвячені саме протидії

негативному інформаційному впливу на дітей в умовах воєнного стану. З'ясовано, що такі норми існують в різних міжнародних та національних нормативно-правових актах, але потребують своєї систематизації. Запропоновано розробити закон, в якому будуть систематизовані норми щодо гарантованого захисту дітей від шкідливого інформаційного впливу. Пропонуємо цей закон розглядати як невід'ємну складову відповідної системи правового забезпечення. Акцентовано увагу, що цей захід має бути пріоритетним для законодавця. На нашу думку, у такому нормативно-правовому акті повинні бути закріплені повноваження визначених суб'єктів державної влади, на яких буде покладено обов'язок здійснювати комплекс дій щодо запобігання поширенню шкідливої для дітей інформації, виявлення та зупинення поширення, а також притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють таке поширення. Окрім цього, мають бути внесені зміни до адміністративного, інформаційного, цивільного та кримінального законодавства в частині правового регулювання протидії негативним інформаційним впливам на дітей, в тому числі і тих норм, що визначають порядок притягнення до відповідальності за вчинення діянь, що порушують права дитини у сфері інформаційної безпеки. Під час розробки такого нормативно-правового акту доцільна взаємодія науковців та законотворців, тобто, законодавцю потрібно враховувати доктринальні дослідження, які на науковому рівні містять обґрунтовані висновки щодо приведення діючого національного законодавства в узгодження з нормами міжнародного законодавства.

Подальший напрямок наукового дослідження, на нашу думку, має бути пов'язаний із дослідженням інших стадій механізму правового регулювання протидії таким інформаційним впливам на дітей в умовах воєнного та післявоєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лесько Н. В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 850. С. 49-53.
2. Декларація прав дитини від 12 листопада 1959 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU59001D>
3. Про права дитини : Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. COUNCIL OF EUROPE STRATEGY FOR THE RIGHTS OF THE CHILD (2022-2027): «Children's Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation»

від 23.02.2022 р. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=0900001680a5a064

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

7. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

8. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

9. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року. № 1296-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

10. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

11. Про рекламу: Закон України від 03 березня 1996 р. № 270/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

12. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453. URL: [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#n10](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#n10)

13. Радзівська О. Г. Проблеми негативних інформаційних впливів на дитину в Україні в умовах збройного протистояння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 42. С. 197-200.

14. Несгеренко А. О. Окремі аспекти забезпечення прав дитини у інформаційному середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 3(27). С. 153-157.

15. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7>

Тихий О.С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ НА ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню першої стадії механізму правового регулювання – правовому забезпеченню протидії негативним інформаційним впливам на дітей та захисту від шкідливої інформації. Визначено систему правового забезпечення, невід’ємними складовими якої є підсистеми міжнародних та національних нормативно-правових актів з питань безпеки інформаційного середовища дитини та здійснення захисту від впливу негативної інформації на дитину, між якими існує прямий та зворотній зв’язок. Встановлено системоутворюючий чинник цієї системи. Визначено елементний склад зазначених підсистем, а також здійснено їх змістовний аналіз.

Запропоновано формування системи правового забезпечення протидії негативному інформаційному впливу. Визначено, що невід’ємними складовими вказаної системи є підсистема національного правового забезпечення та міжнародна підсистема правового забезпечення, що мають між собою прямий та зворотній зв’язок. Надано загальну характеристику правового забезпечення а також визначено його особливості в умовах воєнного стану. Визначено особливості правового забезпечення реалізації права дитини на інформаційну безпеку в умовах сьогодення, коли війна та військові дії внесли свої корективи в інформаційне середовище. Наголошено, про необхідність постійного моніторингу стану адаптації норм національного законодавства до норм чинного міжнародного законодавства в умовах війни.

Запропоновано, з метою приведення у відповідність норм національного законодавства з міжнародним, для гарантування інформаційної безпеки дитини в умовах воєнного стану прийняти спеціальний закон, в якому норми національного законодавства будуть узгоджені з міжнародними. Зроблено висновок про можливість проведення подальшого дослідження у напрямку що буде пов’язаний із дослідженням інших стадій механізму правового регулювання протидії негативним інформаційним впливам на дітей в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, дитина, захист, інформація, інформаційна безпека, національне законодавство, норми права, міжнародне законодавство, негативний вплив, правове регулювання, правове забезпечення.

Tykhyi O.S. LEGAL REGULATION OF COUNTERACTING OF THE NEGATIVE INFORMATION INFLUENCES ON CHILDREN IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the first stage of the mechanism of legal regulation – legal support for counteracting negative information influences on children and protection from harmful information. It is proposed to consider legal regulation of counteraction to negative information influence in the context of the mechanism of legal regulation. At the same time, attention is focused on the primary study of its first stage – the relevant legal support. The system of legal support is determined, the integral components of which are subsystems of international and national normative legal acts on the safety of the child’s information environment and the implementation of protection against the impact of negative information on the child, between which there is a direct and feedback relationship. The system-forming factor of this system is established. The elemental composition of these subsystems is determined, and their substantive analysis is carried out. The general characteristics of legal support are given and

its features in martial law are determined.

It was established that the development of digital technologies and the Internet, as well as the full-scale invasion of Russian troops on the territory of Ukraine, exacerbated the problem of the safety of the child's information environment and its protection from negative influence on the child. It is noted that negative information influence on a child should be understood as a certain interaction between subjects, during which one party (child) receives negative information, and the other party disseminates such information. The formation of a system of legal support for counteracting negative information influence is proposed. It is determined that the integral components of this system are the subsystem of national legal support and the international subsystem of legal support, which have a direct and feedback relationship with each other. The general characteristics of legal support are given and its features in martial law are determined. The features of legal support for the realization of the child's right to information security in today's conditions, when war and hostilities have made their adjustments to the information environment, are determined. The necessity of constant monitoring of the state of adaptation of the norms of national legislation to the norms of the current international legislation in the conditions of war was emphasized.

It is proposed, in order to bring the norms of national legislation in line with international law, to guarantee the information security of the child under martial law to adopt a special law in which the norms of national legislation will be harmonized with international ones. It is concluded that it is possible to conduct further research in the direction that will be associated with the study of other stages of the mechanism of legal regulation of combating negative information influences on children in wartime and post-war conditions.

Key words: martial law, child, protection, information, information security, information environment, negative influence, national legislation, legal norms, international legislation, negative impact, legal regulation, legal support.